

Българското хорово изкуство от края на XIX и началото на XX век

Едно от най-значимите явления в българската музикална култура след Освобождението от османско иго до наши дни е хоровото дело. Възникнало през късния период на Българското възраждане, то претърпява сериозно развитие, съответствайки на различните етапи в утвърждаването на националната ни музикална култура. Това е време, в което се заражда нова, самостоятелна сфера в културното ни наследство, което усъвършенствайки се, достига и до създаването на професионалната българска композиторска школа. През този период твори първото поколение български композитори - Емануил Манолов, Ангел Букорещлиев, Маестро Георги Атанасов, Добри Христов, Александър Морфов, Александър Кръстев, Панайот Пипков, Никола Атанасов и др., които намират основа на своето творчество в многовековната ни фолклорна традиция, както и традициите взаимствани от възрожденската хорова песен. Така те превръщат този тип творчество в основен за техните композиции жанр. Многогласното хорово звучене и създаването на нови произведения – обработки на народни песни, а по-късно и авторски творби, замества музикалната самодейност в училища, читалища и други културни средища. Процесите на формиране на хорово изкуство са сложни, създадени под въздействие на различни исторически, политически и културни фактори. Още преди Освобождението (1878 г.), във възрожденските културни центрове хорово-певческите вокални формации са първите състави, в които се оформят различни пластове на любителската и професионална музикална култура. Чрез хоровите

любителски състави българската музикална култура постепенно се институционализира.¹

В средата на XIX век първите професионални музиканти, които работят в България са чужденци. Те носят традициите на европейската култура (Италия, Чехия, Унгария и др.), внасяйки нови форми на изпълнителство и развитие на музикалния живот, в който важно място заема хоровото изкуство.

В много български градове продължават да се създават нови училища, започват дейността си като учители по музика Добри Христов, Александър Кръстев, Димитър Хаджигеоргиев, Панайот Пипков, Михаил Константинов, Нено Димов, Константин Рамаданов, Атанас Божинов, Никола Атанасов и др., инструменталистите Петко Наумов, Саша Попов, Никола Абаджиев, Ангел Букорещлиев, Георги Байданов, Руси Коджаманов и др. Процеса на изграждане на музикалната култура се активизира заради присъствието вече и на младите, добре подготвени музиканти, получили образованието си извън България, които се завръщат в родината. Те търсят възможности за изява като прилагат знанията и таланта си. Това са годините, в които се основават Българския музикален съюз, Частното народно музикално училище, Българската оперна дружба. В историята на хоровото дело целият период около 1900 г. е време на културен подем, централизация на музикалната култура в София, развитие на дейността на нови музикални кадри, време, което разграничава първия и втория следосвободенски период. *„В общоевропейския исторически процес рядко условните граници на календарното летоброене така точно съвпадат с действителните промени в облика на поколенията, както в началото на XX в. Тази промяна бе още по-валидна за българската наука и култура. 1900 г. е разграничителната линия при протичането на качествено нови изменения в българската култура. Извършваше се*

---

¹ (вж. Агапия Баларева „Хоровото дело в България от средата на XIX век до 1944“. С., изд. БАН, 1992 г.)

своеобразен преход към професионализма в културата и науката, което е съпроводено със значителна популяризация на постиженията им сред по-значителната част от българското население. Извършваше се своеобразен преход от нехудожествено съзнание на масата към съвременен тип естетически усвоявания на произведенията на културата, науката и изкуството“². Характерна особеност е, че въпреки факта, че музикалната култура в първите десетилетия на ХХ в. е ориентирана основно в София, то за хоровото изкуство е характерна известна децентрализация. В периода 1901-1926 г. са основани около 40 певчески дружества, а почти към всяко дружество има по две формации – смесена и мъжка, а в някои от тях оркестър, камерно-инструментални състави и др. Към всяка формация се създават детски музикални китки, съставени от ученици от различни училища, изпълнявайки различни задачи, като това ги отличава от училищните хорове. За основоположник на това ново явление - детски китки се смята Димо Бойчев (неговата първа китка е създадена в Пловдив през 1905 г.), а първата столична детска музикална китка той създава през 1912 г.³ През същата година е основан Съюз на детските музикални китки, а до 1923 г. се наблюдава и бързо развитие в културно и просветно отношение – Държавното музикално училище се превръща в Държавна музикална академия, Българската оперна дружба – в Народна опера, Рисувалното училище – в Художествена академия и т.н. Откриват се частни музикални училища в Бургас (1920), Пловдив (1921), Варна (1922), а през 1923 г. Добри Христов, Александър Морфов, Павел Стефанов и др. основават Софийския народен хор, а през 1926 г. е учреден Съюза на народните хорове в България.

В периода 1900-1926 г. хоровото дело в България следва целите, поставени в предишния период – броят на хоровете и музикалните

---

² Пантев, А. Културно развитие 1878-1944 г. – В: А. Фол, В. Гюзелев, Н. Генчев и др. Кратка история на България. С., 1981, стр. 395-404.

³ Баларева, А. Хоровото дело в България. С. 1992, стр. 114.

дружества се увеличава, границите на дейността им се разширяват, възприемайки репертоара на европейските страни с развито хорово изкуство и търсейки баланс между българска и чуждестранна програма.

Характера на музикалната ни култура след 1926 г. (след създаването на Съюза на народните хорове в България) се оформя под влияние на различни фактори, които оказват свое влияние и върху хоровото изкуство. Един от най-съществените е активизирането на процеса на създаване на професионално изкуство. След създаването на Държавна музикална академия през 1921 г., която осигурява професионална подготовка и обучение на музиканти, се развиват предпоставки за развитие на хоровото, вокалното и изпълнителско изкуство. През 1921 г. Българска оперна дружба се превръща в Народна опера и поставя началото на развитие както на оперното, така и на оркестровото изкуство. В периода 1922-1927 г. се създава Българската народна филхармония, Държавната филхармония при Народната опера – 1935-1946 г., през 1928 г. се основава Академичният симфоничен оркестър, през 1936 г. – Царският военен симфоничен оркестър /това е първият военен симфоничен оркестър/, а хоровите състави остават отделени, предоставени сами на себе си.⁴ Музикалните дружества намаляват, непроменени остават тези на хоровете към тях, както и на оркестрите. Ученически хорове са концентрирани главно към училищата, църковните хорове към църквата. Като репертоар, гражданските хорове изпълняват хорова и хорово-инструментална музика от български, руски и западноевропейски автори, като до 1944 г. в България няма създаден професионален хор. По този признак хоровете са с еднакво значение в изпълнителската практика с професионалните изпълнителски състави. Нов момент в развитието на музикалния живот е **създаването (изпълнението)** на вокално-инструментални творби от световни автори. От друга страна основаването на женски хорове се превръщат в стимул българските

---

⁴ Баларева, А., Хоровото дело в България, С. 1992, стр. 137.

композитори да започнат да композират творби и за тях. Наблюдава се и разделение на съставите по техните изпълнителски възможности, като фактори за това разделение са вида на хоровия състав – мъжки, женски, смесен, или професионалните качества на диригента, както и репертоара, който изпълняват тези състави. Истинско значение хоровото дело добива през периода 1926-1944 г., когато в градовете то остава като възможност за „приобщаване на слушателите към значителни музикални образци“⁵ /освен военните духови оркестри/. Друг основен фактор, който определя облика на музикалната ни култура в този период е творчеството на активните вече млади български композитори – Панчо Владигеров, Петко Стайнов, Любомир Пипков, Веселин Стоянов, Марин Големинов, Филип Кутев, Парашкев Хаджиев, Светослав Обретенов, Димитър Ненов, и др., повечето от които пишат и хорова музика. Създадените от тях творби отбелязват едно ново ниво в развитието на хоровия жанр. По това време поставят началото на своята дейност диригентите Асен Димитров, Асен Найденов, Атанас Маргаритов, Крум Бояджиев, Лазар Максимов, Асен Жабленски, Людмила Проконова и др., някои от които ръководят най-добрите български хорове, превръщайки ги в изпълнителски състави, получили признание както в България, така и в чужбина. Така до 1944 г. в България, именно създадените граждански хорове изпълняват цялата хорова и хорово-инструментална музика от български, западноевропейски и руски автори. Хоровите състави са равностойни по значение с професионалните изпълнителски състави. Запазва се мястото, което имат църковните хорове, които са изцяло насочени към църквата, но се наблюдава тенденция към изпълнение на светски репертоар и концертна дейност наред със светските хорове. В периода от 1926 до 1944 г. хоровото изкуство е единствената форма чрез, която слушателите могат активно да „преживяват“ музиката и

---

⁵ Баларева, А., Хоровото дело в България, С. 1992, стр. 138.

да се докоснат до известни музикални произведения. Това изисква хорвете да бъдат организирани по нов начин, да имат нов български репертоар, който да отговаря на съвременните изисквания, които стоят пред музикалната ни култура. През 1927 г. се създава Съюз на народните хорове /преименуван на Български певчески съюз през 1936 г./, в който до 1944 г. членуват над 144 хора. Сред основните задачи, които могат да бъдат открити в работата на този съюз са създаването на „художествен български репертоар за хорове“⁶, издаването на списанието „Родна песен“ през 1925 г., което популяризира дейността на съюза на хорвете, създаване на организация „Българска музикална федерация“, както и поддържането на връзки с различни музикални организации, читалища, чуждестранни хоровопевчески съюзи и отделни хорове.

От средата на 20-те години до 1944 г., като всяко явление в културата, хоровото изкуство преживява моменти както на възход, така и на неуспехи. В годините между 1934-1939 г. се наблюдава кулминация в дейността на създадените хорове, която е инспирирана от различни фактори, сред които най-важни се оказват - насочването на нови диригенти, които създават и ръководят различни хорове и хорови формации, създаването на Съюза на българските хорове, разширяването на контактите и „докосването“ до хоровата култура на страни от Централна и Югоизточна Европа и не на последно място творчеството на второто поколение български композитори. Със своя висок професионализъм и талант те създават хорово изкуство с нова тематика и жанрове, с обогатени изразни средства. Това е времето, в което се утвърждават творци като Петко Стайнов с неговите изключителни балади „Тайната на Струма“,

---

⁶ Баларева, А., Хоровото дело в България, С. 1992, стр. 159.

От 1927-1928 до 1944 г. са издадени 22 свитъка с хорови творби и две хорови песнопойки, в които са отпечатани произведения като „Дамян танец води“ от Ал. Морфов, „Засвири Димо“, „Пуси Димо“ и „Де бре Димо“ от П. Стайнов, „Пролетен вятър“ от Л. Пипков, „Хайдушка песен“ от В. Стоянов, „Мари девойче немилостиво“ от М. Големинов, „Приспивна песен“ от Св. Обретенов, „Хороводец“ и „Перуника“ от П. Хаджиев, както и много други, които отбелязват нов етап в развитието на хоровия жанр.

„Урвич“, „Конници“ и др.; Филип Кутев - автор на „Бре Петрунко“, „Драгана и славей“, „Закукала кукувица“ и др.; Георги Димитров - автор на „Лика - прилика“, „Цъфнало е кокиче“, „Рибарска наздравица“, „Вечерний здрач“, „Умрел Джерман“ и мн. др.; Марин Големинов с „Луд гидия“; Парашкев Хаджиев с „Перуника“ и „Хороводец“; Христо Манолов с „Жетвари“; Павел Стефанов с „Петлите пеят“; Светослав Обретенов – „Три сестри“; Петър Динев, автор на литургични произведения; Любомир Пипков с „Жълта пеперуда“, „Нани ми, нани, Дамянчо“, „Царевица ранна“, но също и с „Оратория за нашето време“, със своите „Приглушени песни“, мадригали и др. Завършили своето образование в елитни заподноевропейски висши учебни заведения, след завръщането си в България тези творци развиват музикално-творческата си дейност, стремяйки се да създадат българска композиторска школа, в която водещ елемент е фолклорното изкуство и създаването на личен композиционен стил. В зрелите творби на някои от тях / Любомир Пипков, Петко Стайнов, Марин Големинов и др./, написани след завръщането им в България, присъствието на елементи от западноевропейската музика (главно от страните, където са учили) успешно се съчетават с интонации от българския фолклор на основата на които изграждат своето творчество.

„...Въпреки привидните големи различия у представителите на съвременното българско музикално творчество целите, които се преследват са почти еднакви. Разликите са в ясно очертаните индивидуални качества на творците. Обаче целта на всички е създаването на едно българско творчество с ясно подчертан български дух...“⁷

---

⁷ Ненов, Дим. За нашето музикално творчество – Родна песен, VIII, кн. 7-8, стр. 8.